

Сыкт.
01. IV. 8.

Լ. ՄՈՒՐԱԼՅԱՆ

1913 թ.

ԿԱՑՍԵՐԱԿԱՆ

Մ Ա Տ Ա Ն Ի

ՉԱՏՄՈՒԱԾԻ

Քրիստոնէութեան առաջին դարից

Բ. տպագրութիւն

Թարգմանեց

Նիկողայոս քհն. Բոսնակեան

891.71
Մ-99

Նոր-Նախիջևան
Տպարան Ս. Յ. Աւագեանի

1913

Нахичевань н-Д.
Тип. С. Я. Авакова

2

891.71
Մ-99
Հրմ.
2-5093a
Լ. ՄՈՒՐԵԼԻՆ

30 OCT 2006

25 NOV 2010

ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ

Մ Ա Տ Ա Ն Ի

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ

Քրիստոնէութեան առաջին դարից

Բ. տպագրութիւն

Թարգմանեց

Նիկողայոս քհն. Բոսնակեան

ԿԻՅ. № 20749

Նոր-Նախիջևան
Տպարան Ս. Յ. Աւագեանի

Нахичевань н-Д.
Тип. С. Я. Авакова

1913

12.186

ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԱՏԱՆԻ

82 թ. դեկտեմբերի 24-ն էր:

Դոմիլիանոս կայսրը, որ ուտիլ խմելու մէջ
չափաւոր էր, հրեք նշանակուած ժամանակից
աւելի երկար չէր նստում, մինչև անգամ պալա-
տական փառահեղ խնճոյքներին: Այդպէս էր և
այդ օրը, չնայած որ նրա մօտ, Սստուրնի տօնի
վերջին օրուայ առթիւ ընթրում էին հռովմէա-
կան համարեա բոլոր մեծամեծները: Հէնց որ
նրա շքեղ սեղանատան էմալեայ կապուտակ պլո-
տուղ կամարի վերայի արհեստական արեգակը
սկսեց մայր մտնել իսկ նրա փոխարէն դուրս
եկաւ լուսինը ճիշտ իրականին համապատասխան,
կայսրը վեր կացաւ տեղից և իւր քաջահնչիւն
ձայնով խօսեց:

— Իմ թանկագին ու սիրելի հիւրերը, ինչ-
պէս հաճելի է նրանց, այնպէս էլ թող տեղա-
ւորուեն. ցանկացողները կամ թող մնան այս
սենեակում, կամ թող գնան իրանց ամուսիննե-
րի մօտ, որ սեղանակից են կայսրուհուն. միայն
թէ, խնդրում եմ ինձ ներքի, երբ ես իմ սովո-
րական զբօսանքը կատարեմ, դրանից յետոյ
կրկին կըմխանամ ինձ սպասողներին հետ:

39725-67

Հիւրերը շնորհակալութիւն յայտնելով ամփիտրիոնին*) ճոխ հիւրասիրութեան համար, բաժանուեցան խմբերի: Խմբի մէկ մասը ուղևորուեցաւ դէպի կայսրուհու սեղանը, որտեղ կայսրուհին հռովմայեցի ազնիւ տիկիներին հիւրասիրում ու մեծարում էր, իսկ հիւրերի միւս մասը ցրուեցաւ կայսեր անծայր ու լայնատարած շքեղ դահլիճներում, որտեղ բոլորն էլ կարող էին ստանալ իրանց ցանկացած հոգեկան հաճոյքը: Ոմանք բոլորովին հրաժեշտ տուին Դոմիկիանոսին, իսկ միւսները նրան ուղեկցելու կոչուեցան:

— Դէպի ո՞ւր նորին մեծութիւնը կը բարեհաճի այսօր ուղևորուել, հարցրեց յարգանքով Սարկ Կոկկէյ Ներվան դիմիով այն մարդուն, որը առժամանակ վարում էր Հռովմ քաղաքի ոստիկանութեան կառավարչի պաշտօնը և որին ինքը ապագայ յաջորդ էր լինելու:

— Այո, ճիշտն ասած չգիտեմ, տարակուսանքով պատասխանեց Դոմիկիանոսը:— Ես, աւելացրեց նա, տատանում եմ, չը գիտեմ մեր թիկնապահների բանակը դնամ, թէ հռովմէական կայսրութեան թագադիրների մեծ դամբարանը, որպէս-հրեկոյեան դբօսանքի ամենահեռաւոր վայրը: Բայց իսկապէս ես դէպի ո՞ւր ուղևորուեմ: Եթէ դնամ մեր թիկնապահների բանակը անկասկած այնտեղ յանկարծական սարսափ ու շփոթ առաջ պիտի գայ իմ անակնկալ այցելութիւնից, նամանաւանդ այսօրուայ ընդհանուր սանձարձակ ուրախութեան առթիւ. իսկ եթէ կեսարները դամ-

բարանը դնամ, անշուշտ սրամիտ մարդկանց զբլխում կը ծագի այն կարծիքը, որ իբր թէ ես բառի բուն նշանակութեամբ իմ նախորդների հոգիների հետ հաղորդակցութեան ու խորհրդակցութեան մէջ եմ, և միւս օրը ես փողոցային բանաստեղծութիւններ թխողների անճոռնի յօդուածներում պիտի ներկայանամ որպէս հոգեխօս: Եւ դեռ ես այդ բանը իմ նոր հանած այն հրովարտակի հետ կը կապեն, որի մէջ ես հրամայում եմ հալածել Իտալիայի սահմաններից այն բոլորին, որոնք փրկիսփայութեան վերարկուի տակ իրանց ցոյց էին տալիս իբրև հոգեկոչներ, գուշակողներ, կեղծ աստղագետներ, վհուկներ և դրա նման սրիկաներ, և կասեն, թէ ես առ ի նախանձու կամենում եմ նրանց հալածել:

Ներկայ եղողները կայսեր հանաքի վրայ իբր պատասխան սրտանց ծիծաղեցին, իսկ գվարդիական թիկնապահների կառավարչապետը, Ծուրիյ Նորբանը, շտապեց ասել:

— Արքա, ձեր անակնկալ այցելութիւնը մեր բանակին իսկապէս պիտի պատճառէ անպատմելի ուրախութիւն և ես խորապէս համոզուած եմ, որ դուք ինչպէս և ամեն ժամանակ, այնպէս էլ այժմ կը գտնէիք նրան օրինակելի կարգապահութեան մէջ:

— Ո՛հ, ես վերջինի նկատմամբ ամենեւին չեմ կասկածում, իմ յարգելի կառավարչապետ,— պատասխանեց Դոմիկիանոսը:— Բայց չէ՞ որ ես եթէ գնալու լինեմ այնտեղ, դու այն ժամանակ պարտական ես ինձ ուղեկցել, այն ինչ ես գիտեմ որ քո նորատի կլինը անդիմադրելի կերպով քաջում է քեզ կայսրուհու սենեակը. հաւանական է,

*) Արքունական հիւրընկալ:

որ նրա համար առանց քո կապուտակ աչքերի փայլին այնտեղ մուծն է, աչքերի՝ որը քո գերմանական նախորդների ժառանգութիւնն է: Հանգստացիր և գնա կնոջդ մօտ: Ես այսօր գնալու չեմ մեր բանակի կողմերը:

Այս խօսքերի վրայ թիկնապահների կառավարչապետը չափազանց ուրախացաւ և շտապեց դէպի կայսրուհու խնձոյքի սեղանը, ուղեկցուելով ներկայ եղողներից մի քանիսի անմեղ կատակներով:

— Կառավարչապետի հեռանալուց յետոյ, կայսրը վճռական տոնով արտասանեց, ուրիմն հսկելով գնամ կեսաւրների դամբարանը:— Թող իմ մասին ինչ ուզում են մտածեն, մեղ համար միլենոյն է սուտ ասէկօսէններից անհնարին է խուսափելը: Ահա այսպէս է մեր վիճակը:

— Քո խօսքերից, արքա, իմաստութեան հոտ է բուրում, նկատեց Ներվան. ամեն մի ապրող աշխարհիս երեսին անպայման ասէկօսէների ու բամբասանքների առարկայ է լինելու և որքան նա բարձր է կանգնած մարդկանցից, այնքան էլ քիչ կարող են հասկանալ նրան. այդ բնական է...: Բայց, Տէր արքա, թոյլ կտաք ինձ արդեօք, հաղորդել ձերդ մեծութեան մի ինչ որ նոր բան: Ըստ իմ պարտաւորութեան հսկողք է հաղորդեմ ձեզ, որ վերջապէս իմացայ, թէ որտեղ է գտնուում Միֆրայի՝ այդ պարսկական Արեգակի աստուծոյ այրը, որի երկրպագուները մինչև ցարդ այդպէս խնամքով ու մեծ հոգացողութեամբ թաղցնում էին իրանց սրբավայրը: Երէկ ինձ յաջողուեց գտնել այդ սրբավայրը և միևնոյն ժամանակ տեղեկութիւն ստացայ, որ

այսօր կէս գիշերին նրանց այրում լինելու է առանձին հանգէս: Միֆրայի ստորին սպասաւորներից մէկի անզգուշութեան շնորհիւ, որ այս հանգէսի պատրաստութիւններովն էր ղեկավարւած, օգնեցին ինձ գտնել այրը:

— Այ, այդ շատ հետաքրքրական է,— արտասանեց Դոմիկիանոսը: Ես արդէն վաղուց լսել էի այդ օտարերկրեայ պաշտամունքի մասին, որը խորհրդաւոր խաւարի մէջ թաքնուած է, բայց ստոյգ ոչ մի բան չը կարողացայ իմանալ: Քո այդ գիւտի համար, Մարկ Կոկկէյ, ես քեզ կը վարձատրեմ Նոր տարուս:

— Ներեցէք, Տէր արքա, ասաց Ներվան մի քայլ յետ քաշուելով ու համեստ բողոքի նշան արտայայտելով: Այդ ծառայութիւնը իմա չէ: Հասարակ պատահմունք է...:

— Բայց չէ՞ որ այդ դէպքը ընտրեց իբրեւ զէնք յատկապէս քեզ,— ժպտալով վրայ բերեց Դոմիկիանոսը:— Իսկ ռոտեղ է գտնուում այդ այրը:

— Ապա ձանապարհի վրայ, Հոովմից 20 ստադիա*) հեռաւորութեամբ, այդ ճանապարհից մի քիչ հեռու, կայ ծագումով անյայտ մի լայնատարած ստորերկրեայ տապան, ահա այդտեղ է գտնուում: Այնտեղ կան բազմաթիւ երկար խառնակ անցքեր, մի քանի ստորերկրեայ մուծ սինեակներ զանազան կողմեր դուրս գալու անցքերով: Առհասարակ այս ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ հզիպտական լաբիրինտոս:

— Ահա թէ ինչ, Այո, այս ամենը վերին

*) Տարածութեան չափ:

աստիճանի հետաքրքրական է,—կրկնեց Դոմիկիանոսը:

— Բայց կը թողնե՞ն ինձ մտնել այդ սըրբավայրը: Ես լսել եմ, որ այդտեղ մուտք գործել կարող են միմիայն այդ պաշտամունքը դաւանողները...

— Ո՛հ, մեծապանծ արքա, մի՞թէ կան այնպիսի դռներ երկրի վրայ մի որեւէ տեղում, որոնք չը բացուէին ձեր ամենակարող մեծութեան առաջ.— շողորորթութեամբ բացականչեց կայսեր ձորտութիւնից ազատուածներից մէկը, յոյն Կրիսպինը, որի չափազանց թեթևոյլիկութեան ու անձնագով բնաւորութեան համար Իւվինալը իւր կծու երգիծաբանութիւնների մէջ նրան անվահացնում է:

— Ո՛հ, իմ սիրուն Կրիսպին,—նրա խօսքին պատասխանեց Դոմիկիանոսը,—մի՞թէ դու այդքան քնքոյշ ես, որ մինչև անգամ զտար քեզ համար ամառը կրելու թեթև մատանի, որովհետև ձմեռուանները սեղմում են քո քնքոյշ մատները,—ես հարցնում եմ, մի՞թէ կարող ես դու քո քնքշութեամբ կոպիտ բռնութեան առաջ կանգնել: Իմացիր, որ ես քեզ նման թեթևամիտ չեմ, և ուրիշի սրբավայրն էլ բռնի մտնելու ընդունակ չեմ:

— Տէր արքա, անհանգիստ մի լինիր,—ասաց Ներվան:—Ես ամենը նախատեսել եմ և դուայ անհրաժեշտ փոքրիկ նշանը, որով առանց արգելքի քեզ կը թողնեն. Ահա այդ նշանը:

Այս խօսքերի վրայ կառավարչապետը տուաւ կայսրին մի փոքրիկ, բայց ծանր պարսկական ոսկէ դրամ քառանկիւնի ձևով, որի մի երեսի

վրայ փռեցիական գլխարկով, մի գեղեցիկ պատանու նման պատկերացրած էր Միֆրա աստուածը բռնած լինելով ընդգլխմացող կզան կղջիւրից, իսկ միւս երեսի վրայ նկարած էր Արտաքսերէս Մնեմոնի պատկերը, պարսից թագաւորներից առաջինի, որը իր պետութեան մէջ սահմանեց Միֆրայի պաշտամունքը:

Մինչ այս, մինչ այն՝ Ներվայի հաղորդած նոր լուրը արդէն հասել էր ամեն կողմ ցրուած պալատական հիւրերի ականջին: Նրանք եկան մանրամասն տեղեկանալու և ցանկութիւն յայտնեցին ուղեկցել կայսրին՝ գնալու «պարսից աստծո» առճարը:

Մի առ ժամանակ յետոյ աղմկալից խօսակցութիւնների միջից դուրս եկաւ պալատից մի երկար շքախումբ, որի գլուխն էր կանգնած Դոմիկիանոսը, շրջապատուած թիկնապահներով: Ինչպէս միշտ, այնպէս էլ այժմ, երբ կայսրը ձի նստած մի տեղ էր գնում, նրա յետևից ութը բարձրահասակ և ուժեղ սիդամբրերը*) տանում էին նրա փարթամ ու շքեղ պատգարակը:

Խարոյկներով ու ջահերով վառ ու պայծառ լուսաւորուած ու ծաղկաշթաններով զարդարուած մեծ քաղաքի փողոցներով, միմեանց հրհրելով, անցնում էր աղմկալի ու խառնիճաղանչ ամբոխը, շրջակայ գիւղացիները ու ստրուկները. գլխաւորապէս այս բոլոր մարդիկը հաւաքւում էին այն հրապարակների վերայ, որտեղ շատըրուաններից թափւում էին աւազանների մէջ գի-

*) Գերմանական հին ցեղ, որոնք բնակւում էին Հռենոսի ափին:

նի և դարեջուր, և ամեն տեղ դրուած էին երկար սեղաններ՝ ամեն տեսակ խորտիկներով: Այս հիւրասիրութիւնը կայսեր հաշուովն էր լինում:

Այդ ժամանակներում Դոմիկիանոսը դեռ երիտասարդ ու գեղեցիկ տղամարդ էր, բարձր ու վայելուչ կազմուածքով և օժտուած վեհ արժանաւորութիւններով ու բարեմասնութիւններով: Նա հիանալի կերպով նստած էր իսպանական դտարիւն ու ձիւնափայլ նժոյգի վերայ, հպարտ գլխին ունէր արծուէնիչ ոսկէ սաղաւարդը, իսկ հագին՝ երկայն ծիրանագոյն քղամիդ, սուտակեայ կոճակներով ասեղնազործուած:

Դիւաւոր կրկէսի մօտից անց կենալով, որտեղ այդ օրը զանազան ծաղրածուական ներկայացումներ էին տալիս, օրինակի համար թղուկների ու արագիւնների զուարճացնող կռիւը, որը հազարաւոր հանդիսատես ամբոխի որոտանման ծիծաղն էր շարժում, կայսերական շքախումբը դարձաւ Ապպիան ճանապարհի կողմը, որտեղ երկուստէք շրջապատում էին հռովմէացի ազնուականների գերեզմանատան մահարձանները:

Այստեղ, ուր տխուր կիպարիսների, հաստարմատ կաղնիների ու հոտաւէտ ձկնիների ստուերի տակ հանգչում էր այն մեծանուն մի շարք սիրունիների աճիւնը, որոնցով հռչակուած էր հին պատմութիւնը, — այժմ տիրում էր խաւար ու խորհրդաւոր լռութիւն: Մահարձանների շուրջը փակող վանդա ապամոնիւրի արանքներից, խճճուած ու փաթթուող բոյսերի միջից, որոնք ամեն տեղ ոստայնի նման ծածկել էին մի քանի դամբարաններ իրենց կանաչ նկարաւոր ծածկոյթով՝ երևում էին միայն տեղ տեղ պլպլացող

անշէջ կանթիղների շողբերը, որոնք մեծ մարդկանց շառաւիղների հոգացողութեան շնորհիւ պահպանուած էին, մարդկանց, որոնցից միայն մնացել էին աճիւնակալ սափորները:

Լուսինը, որ քիչ առաջ լուսաւորում էր, յանկարծ ծածկուեց ամպի տակ, և բոլոր շրջակայքը մի ակնթարթում խաւարով պատեց:

— Ջահերը վառեցէք, — հրամայեց թիկնապահների կառավարչապետ երիտասարդ տրիբուն Կլավդիոյ Լիվիանոսը:

Նրա յստակ ու զօրեղ ձայնը նկատելի կերպով սկսեց դողդողալ գիտակցութեան աղեկցութեան տակ, որ նա, Լիվիանոսը, հիմա պիտի անցնի իւր հռչակաւոր Կլավդիան նախորդների բազմաթիւ շիրիմների մօտից, այդ հպարտ եկուոր սարինացիների, որոնց ծագումը ամենահին ժամանակներից սկսած գոյութիւն ունէր և վերջին հինգ դարերի ընթացքում ոչ միայն դարդարում էր հռովմէական տարեգրերի էջերը, այլև տեսաւ կայսերական, դահի վերայ բազմաթիւ իւր երեք ներկայացուցիչներին, Տրեբերիոսին, Կլաւդիոսին և Ներոնին: Երիտասարդ կառավարչապետը աչքի առաջ ունենալով այդ շիրիմները մի առանձին թախիժ ու ծանրութիւն էր դուռնը նրա համար, որ ճակատագրի գուշակման նայելով, նա իւր ցիդի վերջի շառաւիղն էր:

Բոլոր փայլող հասարակութիւնը, որիւր պիտին էր ուղեկցում, այդ գիշերուայ կատարած զրօսանքի ժամանակ, նոյնպէս լաւ չէր զգում իրան, որովհետև այդ բոլորին նրանց առաջ կանգնեց հետևեալ անարկու խօսքերը՝ memento mori (յիշիր մահը): Յանկարծակի բարձրացած զով

քամու շարժումից ծառերի գազաթնների խորհրդաւոր սօսափիւնը և եկող բազմաթիւ շքախումբերից վախեցած բուերի չարագուշակ ձայնը աւելի ևս սաստկացրին գերեզմանատան ծանր սպաւորութիւնը:

Ասպետական դասակարգի ուրախ ծիծաղն ու խօսակցութիւնը խսկոյն կարուեց. միայն լըսւում էր բազմաթիւ ձիերի դոփիւնի գզրգոցը բազայլտով սալայատակած ճամբու վերայ:

Քամին ուժեղանում էր ու ասպետների վերարկունները թոցնում: Դոմիկիանոսը շատ առողջ էր, այդ պատճառաւ պալատական բժիշկը, որ շարունակ ուղեկցում էր նրան, օգտուելով ջահերը վառելու հանգամանքից, մօտեցաւ կայսրին և հոգատարութեամբ ասաց.

— Տէր արքա, պարտք եմ համարում խընդրել ձեզ, նստել պատգարակը, որովհետեւ քանի գնում է օդը ցրտանում է և քամի էլ է, ուրիմն ձեզ այդպիսի եղանակի ձիով զբօսանք շարունակելը վտանգաւոր է:

— Տես, դու չափազանց կրակոտ էսկուլապի քուրմ, ինձ փափկասիրութեան ընտելացնելով, դու կը զրկես մեր սիրելի Կրիսպինին բընքշութեան փառքից, որ ամբողջ պետութեան մէջ առաջինն է համարւում,—կատակով ասաց Դոմիկիանոսը, սպառնալով նրան մատով:—Բայց թող այդպէս լինի, ես հնազանդւում եմ:

Բժշկի կոչին եղած սիկամբրերը շտապով մօտեցան և ցած դրին վախ պատգարակը, որը շինուած էր թեթեւ, յղկած տախտակից սէլէնիթական պատուհաններով և միմիայն մէկ դռնով:

որի վերեւում թափանցիկ, փոքրիկ, էմալեայարծիւը տարածել էր թևերը: Պատգարակի ներսում փռած էին փետրալից բարձեր, որոնք ծածկուած էին ծիրանագոյն մետաքսեայ գործուածքով:

Դոմիկիանոսը ձիու սանձը տուեց իւր թիկնապահներին մէկին: Այդ շարժողութեան ժամանակ նրա ձեռքից յանկարծ թռաւ այսպէս կոչուած Վիայսերական մատանիքն,—որը ծառայում էր իբրեւ կայսերական իշխանութեան խորհրդանշանը: Այդ մատանին տիտղոսի հետ միասին անցնում էր մէկ կայսրից միւսին: Այդ մի լայն, սկիւթական խոշոր զմրուխտով, ոսկէ մատանի էր, որի վերայ փորագրուած էր Օգոստոս կայսիր բիւստը, որ գործածւում էր իբրեւ կնիք խիստ կարեւոր կայսերական վաւերագրերի համար: Այդ իսկ նպատակով էլ մատանին ծառայում էր Օգոստոս կայսիր բոլոր յաջորդներին: Սկիւթական զմրուխտը ստացւում էր Ռիփէան*) լեռներից և շատ թանկ էր դնահատուում ոչ թէ նրա ջրի մաքրութեան պատճառաւ, որքան նրա հանքատեղի համար, որ ամենահիւսիսային երկրի բնակիչներին սակաւ էր ծանօթ:

Մատանին սահելով Դոմիկիանոսի մատից, ընկաւ ձիու սմբակի տակ, որ դեռ նոր կանգնելու վրայ էր և, սմբակի հարուածից կանաչ աստղիկի նման, յանկարծ փայլեց պայծառ վառուող ջահերի լոյսի մէջ ու անյայտացաւ դէմ ու դէմ եղած Սկիպիոնների շերիմների մօտ:

*) Այսպէս էին կոչում հուլմէացիք Ուրալեան լեռները:

— Օգոստոս կայսեր մատանին, երկիւղով բացականչեց Դոմիկիանոսը, — նա ընկաւ իմ մատից և ձիու ոտքի հարուածից թռաւ անա այնտեղ:

Եւ նա ինքը մեքենաբար պիտի շարժուէր իւր ցոյց տուած ուղղութեամբ, բայց իսկոյն յիշեց բժշկի խօսքերը և շտապեց նստել պատգարակը, հրամայեց բռնալ նրա պատուհաններից մէկը, որը նայում էր դէպի անյայտացած մատանու կողմը: Դոմիկիանոսի երկիւղը հասկանալի էր: Մատանին ընկնելով ուրիշների ձեռքը, կարող էր իւրեւ զէնք ծառայել չարագործութեան, որոնց համար ոչ միայն ինքը կ'այսրը պիտի տուժէր, այլև ամբողջ հոովմէական պետութիւնը:

— Առանձին շնորհակալութիւն կը յայտնուի նրան, ով որ կը գտնէ մատանին և ինձ կը յանձնէ, — կանչեց պատգարակի պատուհանից փոխուած ձայնով Դոմիկիանոսը:

Գրեթէ նրա ամբողջ շքախումբը շտապում էր ջահերը ձեռներին որոնել կորսուած մատանին, որը ծաւալով թէև փոքր էր, բայց մեծ էր իւր նշանակութեամբ:

Իրանց տեղում մնացին միայն թիկնապահները, շրջապատած կայսերական պատգարակը:

Մատանին հաւանականաբար ընկել էր խիտ կանաչների մէջ, որոնք բուսած էին շիրիմների շուրջը, հարկաւ մի անգամից դժուար էր գտնել. դրա համար պահանջում էր շատ ժամանակ և աշխատանք, մինչև անգամ եթէ ցերեկ էլ լինէր: Բացի դրանից այդ գտնուած մատանին այնպիսի գրաւիչ զօրութիւն ունէր, որ գտնողները կարող էին թագցնել: Ընդհանրապէս գրու-

թիւնը կրիտիքական էր:

Բայց ոչ որ դեռ չէր կարողացել հասնել Սկիպիոնների գերեզմանատանը, երբ նրա ստուերի միջից յանկարծ դուրս եկաւ մի կին, մի ինչ որ բան բռնած իւր մեկնած ու պինդ սեղմած աջ ձեռքի մէջ:

— Գտնոր, շուտով տո՛ւր, — կամաց ձայնով ստիպում էին նրան, կտրելով նրա ճանապարհը մի քանի պատրիկներ ու ազատուած ձորտիր:

Անծանօթ կինը ձեռքը պահելով ծոցում՝ բարձր ձայնով բացականչեց:

— Ո՛չ, ո՛չ, թողէ՛ք խնդրո՛ւմ եմ, բարի պարոնայք:

— Ես ինքս անձամբ պէտք է տեսնեմ իրեն՝ կայսրին:

Դոմիկիանոսը լսեց այս խօսքերը:

— Թողէ՛ք այն կնոջը, որ ինձ մօտ գայ. — հնչեց նրա իշխանական ձայնը:

Պալատականները իսկոյն և եթ նրան ճանապարհ տուին. ճանապարհ բացին նոյնպէս և թիկնապահները, բայց երբ այդ կինը ոտք կոխեց նրանց շրջանը, նոքա աւելի ևս խիստ շարքերով շրջապատեցին նրան, այնպէս որ, եթէ նա մի որեւէ վատ բանով կայսրի դէմ կասկածանքի առիթ տար, նրան անհնարին կը լինէր իրագործել իւր դիտաւորութիւնը և դուրս պրծնել այդ անտառից, որտեղ փայլում էին նիզակներ ու սրեր:

Նա միջին տարիքի կին էր, դեռ բաւականին գեղեցկադէմ, բայց սաստիկ դալկացած: Նրա խղճուկ հազուապէս շատ մաքուր էր: Անծանօթ կինը ակնյայտնի դժուարութեամբ առաջ էր գնում:

Կանգնելով պատգարակի առաջ, որի պատուհանից նրա վերայ նայում էր կայսրը, նա ծուռնկ չոքեց և երկարացնելով ձեռքը Դոմիկիանոսին, ասաց.

— Ահա քո մատանին, մեծազոր արքան: Որը ինձ մօտ ձգեց ինքը Քրիստոս, երբ ես նրա մօտ աշատեղ աղօթում էի Նրան, որ ինձ ազատե իմ վշտերից...

— Քրիստոս, կրկնեց Դոմիկիանոսը վերադարձրած մատանին մատն անցնելով, նկատելի ուրախութեամբ և ամրացնելով նրան կողքի փոքրիկ մատի մատանիով, հարցրեց:— Ուրեմն դու հրէից Քրիստոսի երկրպագուն ես... Բայց վեր կաց, ո՛վ կին:

— «Այո, մեծազոր արքայ ես երկրպագուն եմ Քրիստոսին,— պատասխանեց անձանօթ կինը վեր կենալով չոքած տեղից:— Բայց նա ոչ թէ մարդ էր, այլ Աստուծոյ Որդի...»

— Դիտեմ, գիտեմ, բարի կին, որ դու կարող ես շատ բան ասել նրա մասին,— ընդհատեց կայսրը:

— Ես վարդապետութիւն չեմ փնտրում ես հարցրի միայն այնպէս... Այս մատանին իմ ձին էր շարտել քեզ մօտ, որի ոտքի տակն էր ընկած: Ես ինքս տեսայ, ինչպէս նա խփեց նրան սմբակով և մատանին թռաւ դէպի այն կողմը, որտեղ, ինչպէս երևում է դու նստած էիր:

— Այո, ամենազոր տէր: Ես այնտեղ յոգնածութիւնից հանգստանում էի և թախանձագին խնդրում էի Քրիստոսին. Որի ծնունդը մենք տօնում ենք վաղը, օգնել ինձ դալու քեզ մօտ, ամենաողորմած կայսր, և լսել տալ քեզ իմ խո-

նարհ խնդիրը: Ահա Քրիստոս քեզ աշատեղ քերեց և քո մատանին ձգեց իմ առաջը իբրև գրաւական, որպէսզի դու քո իշխանութեամբ թիթեկացնես իմ վշտերը:

Այդ ես կանէի առանց մի որեւէ գրաւականի էլ— ասաց Դոմիկիանոսը ողորմած ժպիտով:— Բայց, հասկանալի է, որ քո ձեռքով վերադարձրած այս մատանին քեզ համար առանձին փայլուն դիրք է ստեղծելու: Ասա, ի՞նչ է քո խնդիրը: Բայց առաջ՝ ի՞նչ է անունդ և ո՞վ ես դու:

— Իմ անունը,— մեծազոր տէր,— Փլոնիա Փլավիլիա է: Իմ հայրը, Լիւկինիոս Փլավիոսը ազգով հոնիացի էր, և ազատուած ճորտ՝ քո երջանկայիշատակ հօր՝ Վեսպասիան կայսեր, ձեռքով: Ես պսակուած եմ մի այգեպանի հետ, և ապրում ենք Աստուծոյ թէն մեր ընտանիքը մեծ էր, բայց մենք մինչև վերջին ժամանակներս առանց մի որեւէ նեղութիւն կրելու ապրում էինք փոքրիկ այգու եկամուտով: Բայց ահա մի տարի սորանից առաջ, քո հրամանով, մեծազոր արքա, մեզ պատուիրած էր ոչնչացնել այգին և այդ տեղը մշակել ցորենի արտի համար: Այդ բանը մեզ մէկ անգամից քարուքանդ արեց, որովհետեւ այգու հողը հինգ տարուց յետոյ միայն պիտանի է լինելու ցորեն սերմանելու համար: Մենք այնքան խնայած զբաղ չունէինք, որ կարողանայինք հինգ տարի ապրել առանց եկամուտի: Մարդս էլ այգեպանութիւնից դատ ուրիշ գործ չգիտէ, իսկ նորից մի բան սովորելը նրա համար արդէն ուշ է: Ճշմարիտ է նա կարող երբեք չէր կարողանալ կարողութեամբ,

39775-63

բայց ինչպէս ես արդէն ասացի, հարկաւոր է սպասել առնուադն հինգ տարի, որպէսզի հողը ցորեն ցանկուլ պիտանի լինի, իսկ այդ դործին մենք մարդ չունինք ծառայեցնելու: Այնինչ մեզանից այժմ տուրք են պահանջում բայց բան չկայ, որով վճարենք: Մենք այդ տուրքերը վճարելու համար, տնային կարասիքից ինչ որ հնարաւոր էր ծախեցինք, բայց էլի չբաւեց: Ամուսինս վշտից հիւանդացաւ այնպիսի ծանր հիւանդութեամբ, որ ահա երրորդ շաբաթն է, չի կարողանում վեր կենալ անկողնից: Մենք ունինք հինգ զաւակ, որոնցից միայն մեծը 14 տարեկան է: Կոյր սկեսուր և իմ ծերունի ու հիւանդ մայրը: Ես միակ աշխատում էի մեր բոլոր ընտանիքի համար որքան իմ ոյժերս ներում էին: Բայց շատ բան կարող է վաստակել մի օրով բանուոր կին: Բացի դորանից, երբ ես երեկոյհան յոգնած վերադառնում էի տուն, պէտք էր ինձ մինչև կէս գիշեր աշխատել տնային գործերով, որպէսզի քիչ թէ շատ տնային գործերը կարգի բերեմ: Բայց ներքի ինձ, ամենակարգող տէր այն բանի համար, որ ես անհանգստացնում եմ ձեր լսողութիւնը այդպիսի չնչին բաներով, որոնց դու սովոր չես լսելու, — յանկարծ ընդհատեց իւր խօսքը ինքն իրան խօսող կինը, յիշելով, որ կայսրի ներողամտութիւնը կարող է ի չարն գործ դրած լինել:

Բայց Դոմիկիանոսը լսելով նրան մեծ հետաքրքրութեամբ, և չնայելով իւր շքախումբի մեծամասնութեան կողմից եղած անհամբերութեան նկատելի նշանների վերայ, որոնք չափազանց դժգոհ էին այն կանգ առնելուց տխրու-

թիւն բերող զերեզմանատան մէջ տեղում, շտապեց հանգստացնել նրան:

— Ո՛չ, ո՛չ, շարունակիր Փլոնիա Փլավիլիա, ասաց նա: — Դժբաղդութիւնն այն է, որ մենք շատ սակաւ ենք լսում, թէ ինչ է լինում բուն ժողովրդի մէջ: Ասած ամենը ինչ որ ունես, մի վախենար:

— Ծնորհակալ եմ, ամենաողորմած արքա, — խոնարհ գլուխ տալով պատասխանեց Փլոնիան: — Սօսքս վերջացնելու քիչ է մնացել: Մեր թըշուառութիւնը օրէցօր աւելանում էր, իսկ տուրք հաւաքողները յայտնեցին, որ եթէ մենք նշանակուած վերջի պայմանաժամին բոլոր ապառիկները չըվճարենք, այն ժամանակ մեր հողը աճուրդով պիտի ծախեն: Պայմանաժամը նշանակուած է մի շաբաթ: Զիմանալով ինչ բանի ձեռնարկել, ես վճուեցի օգտուել տօներով, որ միևնոյն է այդ օրերը աշխատել չէր լինի, և ոտով գալ քեզ մօտ իբրև իմ հօր պաշտպանի որդուն, և խնդրել նրա մեծ գթութիւնը, որպէսզի հրամայէ սպասել տալ մեր վերայ եղած ապառիկներին, մինչև որ մեր գործերը մի քիչ կարգի բերենք: Դու սրանով կազատէիր մեր երկխաններին, ծերերին և մեզ սովամահ լինելուց... Հեռու էր ճանապարհը, ես քիչ ու վատ եմ սընուել, այնպէս որ ես հազիւ եմ կանգնած ոտքի վերայ յոգնածութիւնից ու ուժամալու լինելուց: Ինձ դեռ երէկ պէտք էր Հռովմում լինել, բայց անհրաժեշտ է ինձ թուլութեանս պատճառաւ յաճախ հանգստանալ: Ես այստեղ հասայ երեկոյհան դէմ: Ես մտածում էի, թէ արդէն ուշ է, միևնոյն է ինձ չեն թողնելու քեզ մօտ, սղորմած

տէր: Ես կամենում էի զիշերել այս մեծ դամբարանի կամարակապ սրահի տակ, իսկ վաղը առաւօտեան ես յոյս ունէի մի կերպ քարշ տալով հասնել քեզ: Բայց այստեղ ինձ սարսափ տիրեց, որ դեռ ես ցերեկն էլ չը թողնեմ ինձ քեզ մօտ: Դժբաղդաբար ես մոռացայ ինձ հետ վերցնել տնից վկայագիրս, որ ես ճիշտ քո արքունական պալատի ազատած ճորտի աղջիկն եմ, եթէ ես միայն խօսքով ասէի երեւի ոչ ոք չէր հաւատալ: Ես դրա համար այստեղ աղօթեցի մեր Փրկչին, Որը չափազանց խղճում էր աղքատներին, օգնել և ինձ՝ տեսնելու քեզ... Եւ ահա նա, Ողորմածը օգնեց.—խանդավառ ժպիտը դուռնաւ շրթունքներին վերջացրեց Փրսնիան, վեր բարձրացնելով աչքերը, որոնցից գլորւում էին արցունքի խոշոր կաթիլներ:

Կայսրը ինքը բացեց պատգարակի դուռը, դուրս եկաւ նրանից և ուշադրութիւն չդարձնելով բժշկի կենդանի բողոքին և ոչ էլ իրան շրջապատողներին, հրամայեց այդ շփոթուած կնոջը նստել իւր տեղը: Յետոյ, դառնալով ամենավստահելի ճորտերից մէկին, ասաց նրան.

— Գրիփ Փլավիոս, ուղեկցիր այս կնոջը դէպի պալատ և խնդրիր իմ ստնտու Փիլիտային հոգ տանել նրա մասին, ինչպէս իւր հարազատ աղջկան... Իսկ դո՛ւ, Փրսնիա Փլավիլիա,—գարձաւ նա նորից կնոջը,—հանգստացի՛ր, կշտացիր ինչպէս հարկն է և քնիր Փիլիտայի տաք ու փոփոռկ անկողնու մէջ, փոխանակ այս կոշտ, պաղ բարեայ սալատակների վրայ, մեռածների մռայլ թագաւորութեան մէջ: Իսկ որպէսզի կասկածանքները քեզ չը խանգարեն քնելու, ես հիմա կա-

սեմ, ինչ եմ մտադիր անելու քեզ և քո ընտանիքի համար: Ես կը պատուիրեմ ընդմիշտ վերցնել կալուածքի և քո մարդու բոլոր գլխահարկերը ու տւերքերը և հոգ կը տանեմ քո երեխաների համար... Ի՞նչ ես, տղայք թէ աղջկերք:

— Երկու տղայք և երեք աղջիկ, ամենազօր արքա:

— Լնւ: Ես բոլոր աղջիկներին համար կնշանակեմ տասնական հազար սեուտեր*) մինչև ամուսնութեան օրը կամ մինչև նրանց չափահաս լինելը և քո որդեկեանց վիճակի կատարեալ ապահովութեան մասին էլ առանձին հոգ կը տանեմ... Յանկալի էր իմանալ, թէ Ապուլիայում շատերը ֆլաս կրեցին այգիներ ոչնչացնելու վերաբերմամբ ելած հրովարտակիս պատճառաւ:

— Բոլոր մեզ նման մանր այգեպանները, ամենաողորմած տէր, բոլորովին բարուքանդ են հղած և աղբիւր համար ստիպուած են ուրիշ միջոցներ որոնել: Խոշոր այգեպաններն ևս գանդատում են:

— Այո: Ահաւասիկ ես այս օրերս կը փութեմ իմ այդ չըխորհած ու հրատարակած հրովարտակը, որը դուրս եկաւ մի քանի սխալ տեղեկութիւններ տուող մարդկանց խորհրդով, և բոլոր ֆլաս կրողներին կօգնեմ իրանց վիճակը բարւոքելու, որպէսզի նրանք կարողանան հանգիստ շտրունակել իրանց նախկին դործը... Վաղը ես քեզ հետ աւելի մանրամասն կը խօսեմ, առ այժմ՝ մնաւ բարով. չեմ կարող այլևս երկար

*) Հին հռովմէական արծաթեայ մանր դահեկան:

ստիպել սպասելու իմ ուղեկիցներին... Կլավդիոս Լիվիանոս Տրիբուն, հրամայիր քո մարդկանցից երեքին, որ պատգարակը պաշտպանեն:

Մի րոպէ յետոյ, կայսերական պատգարակը, որի մէջ նստած էին Փլոնիան և նրա ուղեկիցը, երեք կայսերական թիկնապաճների ուղեկցութեամբ արագ ուղղւորուեցաւ յետ, դէպի քաղաք, իսկ ինքը երիտասարդ կայսրը նորից ձի նստելով իւր բոլոր շքախումբովը շարունակեց ճանապարհը դէպի Միֆրայի այլը:

Փլոնիան ճանապարհին բոլոր ժամանակը դոհութիւն էր առաքում Քրիստոսին՝ բոլոր թըշուառների ու տառապեալների հովանաւորին և համարում էր կայսերական մատանու դէպքը ուղղակի հրաշք նրա կողմից, Որին ինքը հաւատում էր իւր պարզ սրտով:

Ուրախ էր և Դոմիկիանոսը այդ զէպքից, որովհետեւ կարողացաւ ուղղել իւր ակամայ սխալը, որը իւր մեծ պետութեան մի մասի վերայ ունեցել էր կորստաբեր հետեանք:

Մի քանի օրից յետոյ, լաւ հանգստացած, փայփայուած և կայսրից առատ վարձատրուած բաղդաւոր կիներ ուրախ վերադարձաւ դէպի իւր ընտանեկան օջախը:

Այս դէպքը տեղի ունեցաւ Դոմիկիանոսի կառավարութեան տարիների հէնց սկզբում, որի թագաւորութեան առաջի երկու տարիները նոյն իսկ ամենախիստ պատմաբաններից կոչուած է «բարեբար»:

<< Ազգային գրադարան

NL0319853

12.186

ԱՐՄ.

2-5093₂

ԳԻՆՆ Է 15 ԿՈՊ.

Թարգմանչի հասցեն՝

Нахичевань на Дону, 25 линия, д. № 29.

Свящ. Н. Боснакіанцъ.